

ЮРІЙ ВИННИЧУК
РЕКОМЕНДУЄ

ЧОРТ ЗНАЩО.
У КІП'ТЯХ ХАПУНА

АНТОЛОГІЯ

Харків
«ФОЛІО»
2019

Анонім

«Казанне руське» — вперше надруковано у книзі «Dawna facesja polska (XVI—XVIII)» (Варшава, 1960). На думку публікаторів, твір було транслітеровано латинкою із кириличного тексту. У зворотній транслітерації «Казання» вміщено у книзі Л. Махновця «Сатира і гумор української прози XVI—XVIII ст.» (К., 1964). Подається за цим виданням.

Твір виник найімовірніше в греко-католицькому середовищі у XVII ст. як пародія на проповіді малоосвічених православних священників, а може, є виплодом мандрованих дяків.

КАЗАННЄ РУСЬКЕ

Перед початком, мої дітоньки, світа не було нічого. Хоч запали — то б не тресло.

Нічого нікому не далось ані видати, ані відати. І нікому не далось сиротини вигнати. І ніщо нікому не придалось. І, яко пишет акафіст в розділі 22 і яко мовить псалмиста святий Харитон з латинниками: *Ex nihilio nihil*¹.

Чи скажете ж ви мні, мої дітоньки, где на той час Господь Бог пробивав, що їв і пив і що теж робив, коли неба і землі не було? А, правда, мовчите, бо не знаєте, з чого Господь Бог світ сотворив?

¹ *Ex nihilio nihil* — з нічого ніщо (лат.).

Наперед сотворив небо і землю. На небі сотворив ангели сребрнії, золотії, мальованії, з очима соколовими. Под небесі сотворив птаки — ворони, сороки, круки, кавки, вороб'ї і тетери. На землі сотворив свині, корови, воли, медведі і вовчиська. Так же сотворив лисиці, горностаї, коти, миші і иньшії преутішнії звірята.

І побудував їм Господь рай, плотом моцним огородив і податтю його подперл. Там же насіяв дубини, грабини, ліщини, ольшини. В огородах насіяв свікли, ріпи, редьки, моркви, пастернаку і іншого хвасту і дерева.

І ходить собі Господь, глядить, щоб якое порося не вилізло. Коли одним оком гляне на небо, аж ся небо засолопіло, сонце вуха спустило і звісило.

І рече Господь сам до себе:

— Ой, не дармо! Ах, Бог мя, не дармо!

А то таки-м, мої дітуньки, преподобенством на небі било. Аж Люципер, найстарший архангил, которий ся з Михайлом бив побратав, посватав, покумав, бо оба-два з собою робляли, пивали і, як роднії браття, все з собою і спали. Аж, яко мовлять, *ut completeretur*¹ знати, же ся і побили. Яко ж ся і так стало. Того ж бовім часу Михайло упився, як світач, а Люципер, злодій, почав ся бунтувати. Достерігши тоє, іншії ангели скочать до Михайла. І кликне на нього один ангел:

— Гаразд, пане Михайло! Спиш, щоби-сь не встав!

А Михайло порветься, ні проспавшися, ні прочумавшися, скочить з великим галасом до Люципера:

— А що ти, пане Люципере, робиш? Чи вже то ти бунти підносиш? А чім ся ти, пане-брате, не контентуєш тим, що тобі Господь надав?

На що Люципер рече:

¹ *Ut completeretur* — для повноти (лат.).

АПОКРИФИ

СОТВОРЕННЄ СВІТА ТА ЗЛИХ ДУХІВ

З Учительного євангелія Петра Колочавського 1737 р.

Коли не було ні неба, ні землі, іно тьма і вода, і Дух святий літав понад водою і безоднею, то побачив у воді тінь свою, і визвав її з води і нарік іменем Іл. І став він старшим слугою Богу, а через гордість свою став прозиватися Сатанаїл.

Послухай, чоловіче побожний: створив собі Бог слугу із води, то є Іла, а другого слугу із світлости і нарік його Михаїлом, третього із світлости, а нарік його Гавриїлом. Служили вони Богу достойно, якоже є писано: основав землю на воді, покрити землю небом, небо украсив сонцем, місяцем і зіздами, а землю украсив квітами, насадив рай, подля раю поставив сторожа, вужа золотого, котрого створив зі свого пальця. Рече Бог:

— Сотворю чоловіка по образу своєму і подобію.

Сотворив Бог чоловіка з глини шостого дня, а день сьомий відпочивав Бог, Отець небесний. Узяв від облака кости Адаму, від моря — кров, від вітру — мисль. Потім Бог, Отець небесний, дмухнув на члонки глинянії Духом своїм Святим, уділив свого Духа Святого чоловікові і рече ім'я йому Адам. І був той Адам заввишки на сім ліктів і одну п'ядь.

Потім дав Бог Адаму рай, аби став паном у раю: дерева райськії, звірі, худобу, гади, пернаті і всяке диханіє. Потім рече Бог:

О злеє, злеє рік слово Пану Створителеви неба і землі! Ох, розгнівався Бог, Отец небесний, на слугу свого дуже. Пустив гнів свій строго на сатану, казав святому архангелу Михаїлу струтити його з небесної світлості і весь його полк шайтанський. І враз тоті вояки Сатанаїлові усі почорніли, яко головня. А коли летіли додолу, то більше їх було як дощу і трави земної.

ОПОВІДАННЯ ПРО БУНТ ЛЮЦИПЕРА І АНГЕЛІВ

Апокриф XIV ст.

...Живучи там, оний Денниця¹, ангел пресвітлий, що світився у великій славі і повазі, котрою його Бог був украсив, та увидівши таку свою красоту і свою зацність і ясність, міць і своє старшинство, своїх слуг красних і свою потугу, то ся еще піднесло серце его у більшую пиху і гордість. Сидячи на своєму престолі, яко монарха, сказав до слуг своїх:

— Послухайте ви мене, що вам скажу.

Відказали йому ангели:

— Пане наш, ми есте-сьмо завше готовії твій розказ чинити, що ти нам повелиш.

Сказав їм Денниця:

— Видите мою ясність, славу і красоту? Прето ж еще хочу бути у більшій славі. Возьміте престол мій і знесіте его вище звїзд небесних просто на північ, і поставте его зо мною на повітряних горах, і сяду я на облаках небесних ко сіверу, і буду подобен небесному, і буду яко Бог.

¹ Люцифер.

ЗМІСТ

Вибрики українського чорта. <i>Юрій Винничук</i>	3
<i>Степан Томашівський</i>	9
Нарис історії віри в чорта	9
ЯК ТО БУЛО ІЗ ПЕРОВОІКУ	35
<i>Анонім</i>	38
Казанне руське	38
<i>Апокрифи</i>	43
Сотворенне світа та злих духів	43
Оповідання про бунт Люципера і ангелів	47
<i>Томаш з Рави Рутенець</i>	51
Про те, які чорти бувають	51
<i>Бенедикт Хмелевський</i>	55
Якими є чорти	55
<i>Апокрифи</i>	57
Слово про створення ангелів і архангелів та інші безплотні сили	57
Як Сатанаїл став дияволом	58
Весвітній потоп	59

Слово о побіді над дияволом, альбо Як бесідував Ісус Христос із дияволом на горі63
Про те, як Соломон закопав бісів у одній бочці тьмами тем і тисячами тисяч67
<i>Самійло Величко</i>71
Сатир71
<i>Олексій Плющ</i>80
Страждання демона80
<i>Юрій Ліпа</i>83
Біси і ловець (<i>Балада</i>)83
<i>Ростислав Єндик</i>87
Регіт Арідника87
СПОКУСИ БІСІВСЬКІ117
<i>Києво-Печерський Патерик</i>121
Про Лаврентія Затвірника121
Про Никиту Затвірника, який потім був єпископом у Новгороді123
Про святих преподобних отців Теодора та Василя126
<i>Житіє преподобного отця нашого Феодосія, ігумена Печерського монастиря</i>137
Про те, як повчав преподобний Феодосій чернечу братію137
Про спокуси чорноризця Ісакія138
Про перемогу святого над нечистими духами142
Про ченця Ларіона143
Про вигнання бісів144

<i>Апокрифи</i>	146
Житіє святого Антонія Пустельника	146
Життя і муки святого Микити	150
Повість про мандрівку святителя Іоанна на бісі до Єрусалим-града	156
Про те, як диявол спокушував усіх апостолів по черзі, аби зрадили Ісуса	163
<i>Петро Могила</i>	165
Спокуса лакомством	165
Вигнання диявола	166
Лядська омана	167
Страшний уніатський владика	170
Про ченця, що бажав уподібнитися Ісааку та Іову	172
<i>Данило Туптало</i>	176
Скарб за жону	176
Блуд	178
<i>Антоній Радивиловський</i>	180
Про те, як один диявол змарнував час біля грішника	180
Про те, що не вільно клясти в ім'я диявола	181
Про гріх нечистоти, що юнакові явився	182
Про велику грішницю	183
<i>Апокрифи</i>	185
Святий Аверкій	185
Слово од патерика о покуті, як она чоловікові грішному ест пожитечна, хто єї по правді видержить	186
<i>Наталена Королева</i>	192
Біси	193

В ОЧІКУВАННІ АНТИХРИСТА	201
<i>Стефан Яворський</i>	<i>204</i>
Про те, як антихрист іудеями сприйнятий буде замість щирого Месії	204
Різні думки про народження антихристів	205
Про оманливі антихристові чудеса	207
Про ім'я антихриста і його написання	208
<i>Іван Карпенко-Карий</i>	<i>210</i>
Казка	210
<i>Юрій Липа</i>	<i>216</i>
Диявол	216
<i>Емма Андієвська</i>	<i>218</i>
Купівля демона	218
<i>Володимир Єшкілев</i>	<i>222</i>
Князь жаху	222
У КІГТЯХ ХАПУНА	231
<i>Володимир Короленко</i>	<i>234</i>
Судний день, або Йом-Кіпур	236
<i>Федот Кудринський</i>	<i>306</i>
Хапун	306
<i>Василь Королів-Старий</i>	<i>338</i>
Нечиста сила	338
ЗАКОХАНИЙ ЧОРТ	351
<i>Олекса Стороженко</i>	<i>354</i>
Закоханий чорт	354
Жонатий чорт	386

<i>Володимир Росковишенко</i>	391
Орендатор	391
Маруся	406
<i>Марко Вовчок</i>	441
Чортова пригода	441
<i>Олександр Рубець</i>	458
Чортова ноша	459
<i>Наталя Кобринська</i>	466
Рожа	466
<i>Марія-Анна Голод</i>	480
Семипалий дідько	480